

Boekbesprekingen

E-Justice: Beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak

Ronald van den Hoogen

Den Haag: Sdu Uitgevers 2007, ISBN 9789012119757 (<http://igitur-archive.library.uu.nl/dissertations/2007-0328-200649/index.htm>)

Moderne ICT-toepassingen dringen steeds dieper door in alle hoeken van de samenleving; ook de rechtspraak ontkomt niet aan deze informatiseringsgolf. Maar wat zijn de juridische consequenties van de inzet van ICT binnen de rechterlijke organisatie? Heeft bijvoorbeeld het bestaan van programma's waarmee de afdoeningssnelheid kan worden verhoogd gevolgen voor de 'redelijke termijn' waarbinnen een zaak moet worden afgehandeld? Leidt een vonnis aan een motiveringsgebrek indien daarin wordt verwezen naar elektronische bronnen die alleen voor de rechter zelf toegankelijk zijn?

Dergelijke vragen komen uitgebreid aan de orde in de dissertatie *E-Justice: Beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak*, waarin Ronald van den Hoogen de impact van de voortschrijdende informatisering op de rechtspraak onderzoekt. Zijn onderzoek bestaat uit drie opeenvolgende stappen. Allereerst bespreekt hij de beginselen van behoorlijke rechtspraak ex art. 6 EVRM. Vervolgens definieert hij het begrip 'elektronische rechtspraak', dat niet zozeer ziet op oordeelsvorming door een computerprogramma, maar alle rechtspraak omvat die geheel of gedeeltelijk door ICT-middelen wordt ondersteund. Als laatste stap worden zestien beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak geformuleerd. Deze beginselen vormen de ruggengraat van het boek, en zijn hier daarom integraal opgenomen.

E-Justice is een lezenswaardig boek, maar het ontkomt niet aan enkele kritische kanttekeningen. In de eerste plaats zijn er wat feitelijke slordigheden. Zo wordt ten onrechte gesteld dat recht-

spraak.nl een databank met de gerechtelijke indeling bevat, dat uitspraken die op deze website worden geplaatst automatisch worden geanonimiseerd, en dat in Oostenrijk advocaten reeds jaren verplicht zijn langs elektronische weg met de gerechten te communiceren; weliswaar is een wetsontwerp van die strekking in voorbereiding, maar tot op heden gaat de Oostenrijkse *Verordnung über den elektronischen Rechtsverkehr* niet verder dan het gelijkstellen van de elektronische communicatie aan het papieren kanaal.

Een tweede punt van kritiek betreft een soms onjuiste of onzorgvuldige weergave van de feiten, wanneer dat de auteur beter lijkt uit te komen voor zijn betoog. Ter ondersteuning van beginsel 8 (publicatie van alle uitspraken op internet) wordt bijvoorbeeld gesteld: "*Door diverse kabinetten is in het verleden de stelling ondersteund dat alle rechterlijke uitspraken op het internet dienen te worden geplaatst.*" Als bron hiervoor wordt een ministeriële brief uit 2000 aangehaald, doch hierin staat letterlijk: "*(...) dat adequaat geregeld wordt dat rechterlijke uitspraken en alle parlementaire informatie op een voor burgers toegankelijke en bruikbare manier beschikbaar komen.*" Door de plaats van het woord 'alle' betekent deze zin echter precies het tegenovergestelde van hetgeen Van den Hoogen erin leest. Bovendien, terwijl Van den Hoogen spreekt over "*diverse kabinetten*", ontbreken meer bronverwijzingen dan deze ene. Die bronnen zijn er wel, maar ondersteunen zijn betoog evenmin; zo spreekt de regeringsnota *Naar toegankelijkheid van overheidsinformatie* uit 1997 bijvoorbeeld slechts van publicatie van "*een representatief beeld van rechterlijke uitspraken*".

Een laatste punt van kritiek betreft de (formulering van de) beginselen zelf. Enkele hebben meer een 'sollen'- dan een 'sein'-karakter, andere zetten zonder voldoende onderbouwing belangrijke staatsrechtelijke principes op z'n kop. Een verontrustend voorbeeld vinden we bij beginsel 12. Hierin wordt gesteld dat

de rechter verantwoordelijk is voor een eindbeslissing, ook als die met behulp van een computersysteem is vastgesteld. Een voor de hand liggend beginsel, ware het niet dat we in de tweede zin lezen dat de wetgever deze beslisprogramma's vaststelt. Van den Hoogen verdedigt deze keuze met de stelling dat het niet een ICT-dienstverlener, het OM of een belangengroepering kan zijn die het programma vaststelt. Op zichzelf is dat natuurlijk juist, maar het verklaart nog niet waarom de vaststelling van die beslisprogramma's dan bij de wetgever en niet bij de rechterlijke organisatie zelf wordt neergelegd. Het tweede argument, dat "*De wetgevende macht de algemene normen die ten grondslag liggen aan het beslisprogramma*" bepaalt, en dat daarom "*de wetgever als het bevoegde orgaan (tot vaststelling van het programma is) te beschouwen*", snijdt evenmin hout. Het is immers de rechter die beslist over interpretatie en toepassing van die door de wetgever vastgestelde normen – en of de rechter dat nu doet met of zonder beslissingsondersteunend systeem doet in het geheel niet ter zake. Kan de rechter bij beginsel 12 nog afwijken van de beslissing die wordt voorgesteld door het door de wetgever vastgestelde beslissingsondersteunend systeem, bij beginsel 14 wordt hij volledig buitenspel gezet: "*Ook bij computerrechtspraak is sprake van beslisprogramma's waarvoor de wetgever in principe verantwoordelijkheid draagt (...). De rechter draagt de verantwoordelijkheid voor de eindbeslissing, zelfs al wordt die door de computer gegeven. (...) Degenen die het met de computerbeslissing niet eens zijn, kunnen altijd in hoger beroep gaan.*" Tja ...

Toch is *E-Justice* een belangrijk boek – niet ondanks, maar juist dóór de vragen die het oproept. Ten eerste zijn dat vragen over de beginselen zelf: is er sprake van rechtsbeginselen die voortvloeien uit art. 6 EVRM, van (voorstellen tot) beleidsrichtlijnen of van politieke keuzes?

Maar daarnaast worden ook talloze vragen opgeroepen over de toepassing van deze beginselen in de praktijk. Voorbeelden zijn eenvoudig te beden-

ken: accepteren we als uitvloeisel van beginsel 9 dat burgers mogelijk afzien van een procedure omdat ze bang zijn dat een uitspraak in een delicate zaak tot in lengte der dagen vindbaar zal zijn voor googelende werkgevers, bureaus en familieleden? Wanneer is een programma te beschouwen als beslissingsondersteunend waardoor het conform beginsel 13 op internet zou moeten worden gepubliceerd? Geldt dat voor een programma ter berekening van griffierecht, voor JustWord, voor ReIS, voor GPS? En hoe verhoudt de publicatie van gebruikte software zich tot bescherming van auteursrecht, medewerkers en beveiligde computersystemen?

Bij het ontwikkelen van ICT-toepassingen voor de rechtspraak wordt met sommige van de door Van den Hoogen geformuleerde beginselen impliciet reeds rekening gehouden. Hij is echter de eerste die een poging heeft gedaan deze beginselen zodanig te expliciteren dat uiteindelijk een toetsingskader zou kunnen ontstaan dat kan worden gebruikt bij het (verder) ontwikkelen van elektronische rechtspraak. Het laatste – kritische – woord over deze beginselen zal nog lang niet zijn gezegd, maar vooralsnog biedt *E-Justice* voor rechters, bestuurders en ICT-ontwikkelaars een compact geformuleerde en driftig te bediscussieren leidraad.

Mr. M. van Opijnen

Sr. informatiearchitect bij Bistro (Bureau InternetSystemen en -Toepassingen Rechterlijke Organisatie). Bistro is onderdeel van de Raad voor rechtspraak.

De zestien beginselen van behoorlijke elektronische rechtspraak volgens Van den Hoogen E-Justice

Beginnelsen van toegankelijke elektronische rechtspraak

1. Continuïteit

Informatierelaties die door medewerkers van de rechterlijke organisatie

zijn aangegaan, dienen in stand te worden gehouden, tenzij op voorhand is aangegeven dat de relatie van tijdelijke of experimentele aard is.

2. Nevenschikking voor niet-professionals

Voor niet-professionele procesdeelnemers dient de niet-elektronische weg behouden te blijven.

Professionele procesdeelnemers mogen worden verplicht om gebruik te maken van ICT in hun communicatie met de rechterlijke organisatie.

3. Vindbaarheid

Elektronische gegevens die de toegang tot de rechter vergemakkelijken dienen toegankelijk, vindbaar, begrijpelijk en actueel te zijn.

4. Bestendigheid

Bij het toepassen van ICT dient zo veel mogelijk gebruik te worden gemaakt van technologie die in het maatschappelijke verkeer gebruikelijk is.

5. Betrouwbaarheid

Procespartijen moeten erop kunnen vertrouwen dat gegevens die worden geraadpleegd of worden verstuurd niet zijn gemanipuleerd, niet van een ander afkomstig zijn dan vermeld en niet toegankelijk zijn voor personen voor wie zij niet zijn bestemd. Bij het bepalen van de mate van betrouwbaarheid dient de wijze waarop de conventionele procedure verloopt het richtsnoer te zijn, niet de technische mogelijkheden.

Beginnelsen van openbare elektronische rechtspraak

6. Persvrijheid en privacybescherming

Journalisten dienen vrij te zijn om hun werk ter zitting te doen. De privacy van procesdeelnemers dient te worden beschermd.

7. Publieke inzichtelijkheid

De zitting moet kunnen worden gevolgd door pers, publiek en procespartijen, ook als onderdelen van de zitting gedigitaliseerd zijn of als de zitting geheel digitaal verloopt.

8. Online publicatie

Alle rechterlijke uitspraken dienen binnen redelijke termijn op het internet te worden gepubliceerd.

9. Anonimisering

Anonimisering van uitspraken is alleen onder bijzondere omstandigheden noodzakelijk.

Beginnelsen van elektronische rechtspraak binnen redelijke termijn

10. Voortvarendheid

Zaken dienen voortvarend te worden behandeld, rekening houdend met de mogelijkheden die ICT biedt.

11. Ketenregie

Informatie-uitwisseling tussen de rechterlijke organisatie en zijn ketenpartners dient – waar mogelijk – elektronisch te verlopen.

Beginnelsen van onafhankelijke en onpartijdige elektronische rechtspraak

12. Verantwoordelijkheid

De rechter is verantwoordelijk voor de eindbeslissing, ook als die met behulp van of door beslissingsondersteunende systemen is genomen. De wetgever stelt beslisprogramma's vast die door rechters bij het nemen van hun beslissingen worden gebruikt.

13. Transparantie

Beslisprogramma's die door de rechter worden gebruikt ter ondersteuning van de beslissing, dienen actief openbaar te worden gemaakt door publicatie op het internet.

14. Het geautomatiseerde oordeel

Computerrechtspraak dient in eenvoudige gevallen mogelijk te zijn.

Beginnelsen van een eerlijke behandeling bij elektronische rechtspraak

15. Kenbaarheid

Als beslissingen beter kunnen worden gemotiveerd met behulp van de inzet van ICT, moeten beslissingen dientengevolge ook beter worden gemotiveerd. Bij het gebruik van beslissingsondersteunende systemen, dient de rechter afwijkingen van het advies van het systeem te vermelden.

16. Gelijkwaardigheid

Beide partijen dienen op gelijke wijze toegang te hebben tot en gebruik te kunnen maken van toepassingen van ICT in de rechtszaal.